

УДК 94(32):008

DOI 10.31654/2520-6966-2024-24F-110-283-292

Дудка Р. А.

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету
dudkaraisaa@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4440-5611

Вплив релігії на духовність та культуру давніх єгиптян

У статті автор розглядає релігійно-духовний світ стародавніх єгиптян та його вплив на культуру. Давній Єгипет – найдавніша цивілізація на Сході. Його унікальна культура мала величезний вплив не лише на сусідні народи, а і на давніх греків. Завдяки сухому клімату, бальзамуванню та каменю збереглося багато пам'яток, що відкривають нам духовний та культурний світ єгиптян.

Автор називає головні риси характеру населення Єгипту, які сформувались під впливом релігії та описує основні релігійні культури. Зазначає, що віра в ті часи займала головне місце в їхньому житті. Правда, розібратися достовірно в анімістичних, тотемістичних та політеїстичних культурах складно, тому в роботі виділено основні культури та релігійні практики. Загадується також монотеїстична реформа Аменхотепа IV, яка є прогресивною на наш погляд, але шкідливою на думку давніх єгиптян. Разом з тим ця реформа принесла прогресивні зміни в мистецькі канони Нового царства, які увійшли в практику.

Віра в безсмертя позначилась на архітектурних пам'ятках. Зокрема розповідається про будівництво пірамід, храмів та усипальниць. Частково описано в статті процес будівництва та, власне, будівельні матеріали.

Ключові слова: Єгипет, релігія, духовність, безсмертя душі, піраміди.

Актуальність теми. Релігія відіграє вирішальну роль в житті людини і в давнину, і сьогодні. Глибина і специфіка віри в Бога-Вседержителя визначає загальний портрет тієї чи іншої цивілізації. Стаття допоможе подивитись на портрет єгипетської цивілізації, та визначити головні чинники, які його формували. Як вважають сходознавці, єгиптяни були працьовитими, чесними, чуйними, дотепними, терплячими, законотрушними, але інколи проявляли бунтарський характер. Вони виконували всі накази, були жорстокими завойовниками та щирими патріотами. Юнаки поважали старших, а фараона всі обожнювали. Також єгиптяни обожили всю природу та явища природи.

Історіографія: В статті використані переклади поезії, прози, релігійні тексти зі збірників «Поезія та проза Давнього Сходу» і дані хрестоматій по курсу історія Стародавнього Сходу. Цікавий матеріал можна знайти в роботі Геродота «Історія». Також використані дослідження Лева Любимова, Мірче Еліаде, Леоніда Васильєва та інших сходознавців.

Мета статті. Показати особливості релігії стародавніх єгиптян та її вплив на культуру та ментальність населення.

Виклад основного матеріалу. Вчені-сходознавці виділяють основні функції релігії:

1. компенсуюча, тобто віра вказує шлях до спасіння від недосконалого земного існування до небесного безсмертя;

2. інтегруюча, тобто релігія об'єднувала людей на основі етичних та духовних цінностей в певний соціум;

3. регулююче-контролююча, тобто релігія здійснює ідеологічний контроль над культурою та традиціями. Точніше, власне релігійні вірування формують певну культуру і народні традиції. Все це притаманне єгипетській вірі.

Релігія давніх єгиптян виступає яскравим прикладом політеїстичних вірувань давніх народів, які поклонялися багатьом богам та були язичниками. Геродот їх характеризує як самий богобоязливий народ. До головних богів відносять бога сонця Ра (Ра-Горахте, Амона, Атона), бога потойбічного життя Озіріса, бога творця Атума-Пта, бога мудрості Тота, злого бога пустелі Сета, бога розливів Нілу Хаппі, богинь родючості Ісіду та Нефтіду та ін.

Культ Осіріса пов'язаний з поширенням землеробства в Єгипті. Він бог, що в «Книзі мертвих» названий зерном, яке в'яне і воскресає. Так, поява сходів сприймалося як його відродження, а зрізання колосків під час жнив – як смерть бога. Злий його брат Сет вбиває Озіріса, а сестри Осіріса Ісіда (в той же час його дружина) і Нефтида довго шукають тіло вбитого. Ісіда зачинає від мертвого чоловіка сина Гора. Змужнівши, Гор перемагає Сета та з допомогою Анубіса воскрешає батька. Однак Осіріс небажає залишатися на землі і стає царем загробного світу, верховним суддею над померлими.

Пов'язані з Осірісом міфи знайшли відображення в численних обрядах. В кінці останнього зимового місяця - на початку першого місяця весни відбувалися містерії Осіріса, під час яких у драматичній формі повторювались основні епізоди міфу. Жриці в образах Ісіди і Нефтіди зображували пошуки, оплакування і поховання бога. Потім відбувався «великий бій» між Гором і Сетом. Драма завершувалася

поставою присвяченого Осірісу стовпа «джед», який символізував відродження бога і всієї природи.

Своїх богів зображували в різні часи і в різних номах по-різному. Найвідоміша зооантропоморфна іконографія, в якій поєднуються тотемізм та більш прогресивні уявлення образів богів. Лише деяких богів, в тому числі Осіріса, зображували антропоморфно.

В історії давнього Єгипту була спроба переходу до монотеїзму – віри у одного бога, яку здійснив фараон Аменхотеп IV. Щоб вийти з під впливу фіванського столичного жрецтва, він вирішив провести релігійну реформу у середині XIV ст. до н.е. Почав з того, що протиставив столичному солярному культу Амона провінційний культ Ра-Горахте, що здавна вшановували жителі Геліополя та Мемфіса. Та столичне фіванське жрецтво було невдоволене і реформа не мала успіху. Пізніше фараонові довелося проголосити єдиним вселенським божеством сонячний диск Атона, а себе його сином і першосвященником. Щоб остаточно позбутися тиску фіванського жрецтва, він побудував поблизу нинішньої Амарни нову столицю, яку назвали *Ахетатон* («Горизонт Атона»), та змінив своє ім'я на *Ехнатон* («Угодний Атону»).

Появилось багато нововведень не лише в релігії, а і в культурі. Атон не мав звичної іконографії, бо був видимий, тому його зображували у вигляді сонця з променями-долоньками. Храми Атона були загальнодоступні. Це був універсальний культ, який краще служив ідеологічним запитам Єгипетської імперії, зрозумілий підкореним іноземцям. Особливих змін зазнало мистецтво. Старі канони відійшли в минуле, а почали використовувати нові реалістичні, пропорцію та перспективу. Навіть у зображеннях фізично кволого правителя нічого не прикрашали. Тобто виникає інтимний стиль без прикрас.

Однак, фараон поспішив знищити дуже популярний в країні культ Осіріса, який обіцяв царство справедливості (райські поля Іалу) на тому світі, а це не сподобалось єгиптянам. До того ж, нові будівельні роботи потребували величезних витрат. Отож реформа не тільки не зняла соціальну напругу, а посилила її, принісши народу нові економічні тягарі (будівництво столиці й храмів Атону обернулося для єгиптян новими податками та примусовими роботами). За 17 років царювання фараона-реформатора упав міжнародний престиж Єгипту, тому культ Атона став для патріотично настроєних єгиптян символом приниження їхньої держави. Коли 41-річний фараон пішов з життя, цю реформу ліквідували. Шкода, що разом знищили нову столицю і мистецтво Амарни, залишивши нащадкам деякі прекрасні зображення Нефертіті (дружини Ехнатона) та пошкоджені малюнки.

Вірування вплинули на архітектурні теми давнього Єгипту. Найперше мова іде про піраміди – усипальниці фараонів. Піраміди і сьогодні залишаються візитною карткою Єгипту. В далекі часи вони були також символом могутності держави на світовій арені. Підкорені сусідні народи сплачували податки і переймали єгипетські культу. Першу ступінчасту піраміду фараона Джосера проектував архітектор Імхотеп. площею 52900 кв. м., висотою біля 60м. Складається вона з величезної кількості кам'яних плит вагою до 2,5 т. Зовні піраміди обробляли величезними кам'яними брилами і плитами, яких нині майже не збереглися.

Найвищі піраміди побудували для себе фараони IV династії. Так, піраміду Хеопса в Гізі (висота біля 150м.) створив архітектор Хеміун в XXVII ст. до н. е. поблизу Мемфіса, першої столиці Давнього Єгипту. Протягом 20 років величезна кількість людей будували піраміду. Спочатку готували кам'яні брили в Аравійських каменоломнях, обтесували їх і за допомогою канатів тягли до потрібного місця. За словами Геродота, 100 тисяч людей працювали на будівництві, міняючись кожні три місяці. Десять років пішло на будівництво дороги, по якій тягли блоки, та підземних покоев на пагорбі, де стоять піраміди. [10] Хеопс правив 50 років. Після нього правив 56 років його брат Хефрен, який побудував собі нижчу (висота 138м.) піраміду без підземних камер. Але ці 106 років правління були справжнім жахом для Єгиптян, тому син Хеопса Мікерін побудував собі лише 66 метрову піраміду. Ці три «чуда стародавнього світу» можна побачити в Гізі. Перед великою пірамідою стоїть великий сфінкс – міфічний персонаж. По-традиції сфінксами прикрашали дороги, що ведуть до храму. Ці колосальні моноліти виготовляли з базальту, порфири чи сіненіту у вигляді левів або баранів. Пізніше будували звичні усипальниці. З ієрогліфічного напису вельможі Уни на плиті, що знайдена в Абідосі у Верхньому Єгипті і зберігається тепер в Каїрському музеї (це правління фараонів VI династії Теті, Піопі I і Меренра): « Його величність послав мене в Ібхат доставити саркофаг «Скриня живущого» разом з його віком і дорогоцінною, і розкішною верхівкою для піраміди: «З'являється і милостивий Меренра», господині.

Його величність послав мене в Елефантину доставити гранітну плиту з нішею разом з її сатс і гранітні двері і руїт, і доставити гранітні двері і сатс верхнього покою піраміди «З'являється і милостивий Меренра», господині.

Вони пливли зі мною вниз Нілом до піраміди «З'являється і милостивий Меренра» на 6 вантажних і 3 перевізних суднах 8 місяців

(?) і З... протягом однієї експедиції. Ніколи ні в які часи не відвідували Ібхат і Елефантину за одну експедицію.» [6. с.6-9]

Храми являли собою непокріті площини оточені стінами, які з'єднувались пілонами. Вздовж стін стояли колони в один або два ряди, утворюючи навколо гіпертрону критий портик. Покрівля портику обводилась таким же карнизом як і пілон. Вона була плескатою, складеною з кам'яних плит та лежала на кам'яних брусах. Всі внутрішні частини були вкриті яскраво розфарбованими фігурами та узорами. В задній частині було святилище, де стояли ідоли.

Рештки прекрасних сонячних храмів в Абідосі, Луксорі та Карнаці демонструють релігійні мотиви та високі технології в будівельній справі. За доби Давнього Царства виникає форма обеліска як сонячного символу (велетенський обеліск був головною частиною відомого нам сонячного храму Єгипту). Вершина обеліска відтворює сакральну єгипетську форму піраміди. Обеліск не зникає з єгипетського храмового зодчества і пізніше, за доби Нового Царства, коли формується сонячний культ Амона-Ра. Обеліски стали розташовувати перед входом до храму, архітектурний простір якого розвивався не вгору, а вглиб. Система відкритих дворів з вітварями веде у священне приміщення, заглиблене у таємничий присмерк. Внутрішні приміщення храмів розділені колонами, які завершуються капітелями у вигляді лотосів або папіруса.

Найбільшим був Карнакський храм бога Амона. Фараони будували тут протягом двох тисяч років, але найбільше постарався Тутмос III, так званий Наполеон давнини. Храмований комплекс складався з великої зали для свят і числених допоміжних приміщень навколо. Зала була розділена на 5 проходів-нефів: два головні нефи спираються на підвищені опори і тому підносяться над іншими нефами-кораблями. Світло проникало через вікна. Висока стеля пофарбована в синій колір та вкрита золотими зірками. Всі приміщення вкриті витонченими рельєфами. За наказом Сеті I та Рамзеса II була споруджена колонна зала 102 на 53 м. – наймонументальніша архітектура Єгипту. Висота 134 колон сягає 23 м. Стеля підтримувана колонами підноситься над сусідніми прогонами на 10м. Звідси світло потрапляє всередину. Капітелі колон у формі розкритих квітів лотоса та бутонів. Колони та стіни зали вкриті кольоровими барельєфами. [5. С. 83.] Єгиптяни створювали також грандіозні підземні храми. Один з них знаходиться у Фівах, в долині Ель-Азазіф. [2. С. 49-65.]

Саме ці сакральні місця дали світу збірник релігійних текстів, відомий під назвою «Книга мертвих». З цих текстів ми бачимо віру

єгиптян у безсмертя душі. Точніше вони були переконані, що мають кілька душ: «Ка». «Ба» тощо. Ка – духовний двійник людини, з яким вона зустрічається після смерті. Графічно Ка зображувалась у вигляді руки, що захищає людину. Ба мислилась як внутрішня енергія людини, її божественний зміст. Спочатку право на вічне життя мали лише фараони, тіло покійного переправляли з Мемфіса через Ніл на поховальних човнах. Тут, у Долинному храмі, тіло підлягало ритуальному обмиванню на знак очищення і відродження його душі. Далі виконувався обряд «відкривання вуст», який проводився на його статуї у повний зріст. Син фараона окроплював статую водою. Мазив пахучими маслами, приносив жертви та торкався вуст певним різцем. Після цього статуя, нібито, була здатна вмістити в себе «Ка» покійного фараона.

У давніх текстах читаємо: «Існує дещо, перед чим відступають і байдужість сузір'їв, і вічний шепіт хвиль, – справи людини, які віднімають її у смерті». [7. с. 51]

Смерть за межами Єгипту була жахливою, де не можливо було виконати ритуал. В «Розповіді Сінухета» мова йде про необхідність повернення вельможі Сінухе до Єгипту: «Ти повинен думати про день поховання, про останній шлях до вічного блаженства. Тут чекає тебе ніч з благовонними маслами. Тут чекають тебе поховальні пелени, зроблені руками богині Таїт. Виготують тобі саркофаг із золота, а покришку з чистого лазуриту...Музиканти підуть перед тобою і при вході в гробницю виконають поховальний танець...» [там само]

Грецький філософ Платон зазначав, що єгипетський художник не мав права додавати в свою творчість щось чуже релігії. Заупокійний культ художників давнини показує нам, що душа померлого може повернутись назад в тіло, якщо воно буде збережене. Муміфікація тіла була дуже дорогою, тому дозволити її могли лише фараони та багаті вельможі. Геродот зазначає, що були три способи бальзамування тіла в залежності від вартості, та детально описав їх. Самий дорогий процес був наступним: «Спочатку з допомогою залізних крюків витягують частину мозку. Решту видаляють через вприскування спеціального розчину. Потім гострим ефіопським каменем розрізають живіт і видаляють усі внутрішності. Далі пах промивають пальмовим вином та перетертими пахощами. Далі заповнюють черево чистим розтертим мирром та кассією іншими пахощами та зашивають. Після цього тіло на 70 діб кладуть у натровий луг. Потім тіло обмивають і обмотують тканиною з вісонного полотна обмазаного камедією.» [3. с. 128]

Загробний суд над померлим описаний у 125 главі «Книги мертвих». У присутності Озіріса та ще 42 богів, душа сповідує свою чистоту (подається зі скороченнями):

1. Я не робив зла людям.
2. Я не приніс втрат худобі.
3. Я не творив зла на місці Істини...
4. ...
5. Я не творив дурного...
9. Я не піднімав руку на слабкого.
10. Я не робив гидкого перед богами...
13. Я не був причиною сліз.
14. Я не вбивав.
15. Я не наказував вбивати.
16. Я нікому не приніс страждань.
17. Я не зменшував припаси в храмах...
20. Я не чинив перелюбу.
21. Я не лихословив...
25. Я не давив на гирю...
27. Я не крав молоко матері від вуст немовляти.
28. Я не проганяв корів і кіз з пасовищ...
31. Я не зупиняв воду в її пору...
37. Я чистий, я чистий, я чистий! [8. С. 70–71]

У саркофаг покійному як правило клали папірус з улюбленими літературними творами. В добу Нового царства навіть з'явився окремих літературний жанр – релігійна поезія. У віршах єгипетські поети оповідають про свою любов до природи, до сонця, до всесвіту, до всього далекого й недосяжного. Найстаріші гімни мають будову доволі просту: «Слава тобі, великий, сину великого! До тебе біжить великий дім володаря півдня, до тебе біжить великий дім володаря півночі! Ти відчиняєш отвори небесних вод, перед тобою відкривається небо. Слава тобі, єдиний, що існує вічно!..» (гімн богу Ра). Пізніше зміст пісні стає багатший, а форма – більш витонченою. В одному гімні Ра сам оспівує свою велич: «Я є той, хто створив небо і землю, підняв гори і всім істотам дав життя. Я є той, хто створив воду і привів велику повінь та дав життя плідному бикові. Я є той, хто створив небо і таємницю його обріїв і посадив туди душі богів. Коли я відкриваю очі, стає ясно, коли замикаю – темнішає. Вода Нілу тече, коли я накажу. Я є той, хто творить години і створює дні. Я є той, хто починає ріки і творить повінь. Я є той, хто створив живий вогонь...»

Найкращим твором визнають «Гімн богу Атону» фараона Ехнатона: «...ти сяєш, мов сонячний диск, ти прогониш темряву, щедро

посилаєш свої промені, і два Царства прокидаються, радіють і стають на ноги. Ти їх пробудив – і вони обмивають свої тіла, і беруть свій одяг.

Руки їх протягнуті до тебе, вони прославляють тебе, коли ти сяєш над землею, і трудяться вони, виконуючи свою роботу...» [8. с. 68–69]

Окремим блоком ідуть повчання, написані різними авторами. З повчання Гераклеопольського царя своєму синові царю Мерікара, текст якого зберігся в трьох ієратичних папірусах епохи Нового Царства (XVIII династії), оригінал яких походить з часів розпаду Єгипту між Стародавнім і Середнім Царством (можливо це був фараон Ахтой III, один з останніх правителів Гераклеополітанської, що правив біля 2100 р. до н. е. Він продовжував боротьбу з кочовиками, які жили на схід від Дельти, і поклав край їх набігам на Єгипет): «Хай будеш ти праведним перед богом... Будь вправний в мові... і ти переможеш, бо язик – це... зброя (царя). Сильніша мова, ніж усяка зброя... Мудрець – це [захист] для князів, не поборють його, не трапиться [брехня] в його присутності, бо приходить до нього істина готовою, подібно реченню предків.

...Твори істину, і ти залишишся на землі. Заспокой плачучого, не утискуй вдову, не відстороняй людину від майна її батька, не усувай вельмож з їх посад. Не вбивай – це не корисно для тебе, але карай ударами і ув'язненням, і тоді ця земля процвіте, за винятком бунтівника, чії наміри відкриті, тому що бог знає підбурювача і бог карає його гріхи його кров'ю... Але не вбивай людини, достоїнства якої ти знаєш, з якою ти співав писання...

Читай про суд... перед богом і йди спокійно в «Місце таємниче»(загробний світ), бо коли іде душа до місця, яке вона знає, не відхиляється вона від шляхів вчорашніх, і ніякі чари не вдержать її... А судді, які судять грішників, – знай, не лагідні вони в той день судилища нещасних, в час виконання їх обов'язків. Горе засудженому!... Не надійся на довгість літ, бо вони дивляться на життя, як на годину. Коли залишається людина після смерті, діла її складені купою перед нею. Перебування там вічне. Дурний, хто легко ставиться до цього. Але той, хто досяг цього, не роблячи гріха, – буде там, подібно до бога, сміливо ступаючи, подібно до «Владики вічності» (Озіріса).

Відвідай храм, мовчи про таїнства, входи у святилище, їж хліб у домі бога. Наповнюй жертвник, збільшуй хліб, примножуй щоденні жертви, корисно це для того, хто робить.

... Шануй бога на шляху його. Висікають з каменю, творять з бронзи... Душа йде до місця, яке вона знає. Укріпи твоє житло на Заході, прикрашуй твоє місце на кладовищі, як праведник, як творящий

істину. В цьому – заспокоєння людських сердець. Твори для бога, хай сотворить він тобі подібне, – жертвами, що наповнюють олтарі, і написами – це збереження твого імені, бо знає бог творячого для нього.

...Ось, я сказав тобі мої найкращі думи, закріпи їх твердо перед твоїм лицем!» [б. с. 9–11]

Висновки. Дана тема досить широка і розкрити її повністю в статті неможливо. Хотілося б підкреслити, що релігія пронизувала все життя єгиптян. Та зробити наголос на есхатологічних поглядах в релігії. Поглянувши на архітектуру та мистецтво давнього населення Єгипту, ми бачимо, що вони творили для вічності. Жоден інший народ не подарував людству такі піраміди як єгипетський. Разом з тим давня віра була настільки язичеською і не зовсім цивілізованою, що про деякі її аспекти навіть незручно згадувати. Отож, не варто створювати собі якісь культи в цій темі. Саме віра сформувала основні риси характеру єгиптян: працьовитість, скромність, чесність, упертість та інші, які можна простежити за різножанровими літературними творами того періоду.

Література

1. Васильев Л. С. Історія релігій Сходу М., 1988. 416 с.
2. Вейс Герман Історія цивілізації. Ілюстрована енциклопедія в 3-х томах. М.: Ексмо-Пресс. 1998.Т.1. 751с.
3. Геродот. Історія в 9 томах. М.: Ладомир, 1999 752с.
4. Еліаде М. Священні тексти народів світу. М.: Академія. 1998. 624с.
5. Історія світової культури. К.: Либідь. 318с.
6. Історія стародавнього світу. Практикум / уклад. Дудка Р.А. Ніжин
7. Любимов Л. Мистецтво давнього світу. М.: Освіта, 1996. 302с.
8. Поезія та проза Стародавнього Сходу. М., 1973. 735 с.
9. Релігієзнавство. Підручник за ред. О. П. Сидоренка. К.: Знання. 2007. 468с.
10. <https://dovidka.biz.ua/arkhitektura-starodavnoho-iehyptu>.

References

1. Vasilyev, L.S. (1998). *Istoriya religiy Vostoka* [History of the Religions of the East]. Moscow. 416 p. [in Russian]
2. Veis Herman (1998). *Istoriia tsivilizatsii. Iliustrovanaya entsiklopediya v 3-kh tomakh*. [History of Civilization. Illustrated Encyclopedia in 3 Volumes] Moscow: Eksmo-Press Publ.. Vol.1. 751 p. [in Russian]
3. Herodot. (1999). *Istoriia v 9 tomakh*. [History in 9 Volumes] Moscow: Ladomyr Publ. 752 p. [in Russian]
4. Eliade, M. (1998). *Svyashchennyye teksty narodov mira*. [Sacred Texts of the Peoples of the World] Moscow: Akademiia Publ. 624 p. [in Russian]

5. *Istoriia svitovoi kultury*. [History of World Culture]. Kyiv: Lybid Publ. 318 p. [in Ukrainian]
6. Dudka, R.A. (ed.). *Istoriia starodavnoho svitu* [History of the Ancient World] Manual. Nizhyn. [in Ukrainian]
7. Lyubymov, L. (1996). *Iskusstvo drevnego mira* [Art of the Ancient World] Moscow: Osvita Publ., 302 p. [in Russian]
8. *Poeziya i proza Drevnego Vostoka* [Poetry and Prose of the Ancient East] (1973). Moscow. 735 p. [in Russian]
9. Sydorenko, O.P. (ed.). (2007). *Relihiieznavstvo* [Religious Studies]. Manual. Kyiv: Znannia Publ.. 468 p. [in Ukrainian]
10. <https://dovidka.biz.ua/arkhitektura-starodavnoho-iehyptu>.

Dudka R. A.

Candidate of Historical Sciences, associate professor at the Chair of World History and International Relations of Nizhyn Mykola Gogol State University
dudkaraisaa@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4440-5611

The Influence of Religion on the Spirituality and Culture of Ancient Egyptians

The author examines the religious and spiritual world of ancient Egyptians and its influence on culture. Ancient Egypt is the oldest civilization in the East. Its unique culture had a huge impact not only on neighboring peoples, but also on ancient Greeks. Thanks to the dry climate, embalming and stone, many monuments that reveal to us the spiritual and cultural world of the Egyptians have been preserved.

The main character traits of Egyptian population and religious cults are figured out. The author notes that faith in those times played a crucial role in their lives. It is difficult to reliably understand animistic, totemistic and polytheistic cults, so the main cults and religious practices are highlighted in the paper. The monotheistic reform of Amenhotep IV is also mentioned, which is progressive in our opinion, but harmful in the opinion of the ancient Egyptians. At the same time, this reform brought progressive changes to the artistic canons of the New Kingdom, which entered into practice.

The work includes quotations from the most valuable ancient religious texts for understanding this topic: the hymns of the gods and the «Book of the Dead». Considerable attention is focused on chapter 125 of the book, which describes the judgment of Osiris over the soul of the deceased. It is clear from these texts that the ancient Egyptians believed in eternal life and the immortality of the soul. An important text for understanding the mentality of the Egyptians of that time is the teaching. The article quotes the instruction of the king of Heracleion to his son, king Merikar. It is about belief in the afterlife and the future lot of the soul of the deceased depending on how he lived his earthly life. The father teaches his son to be honest, brave, wise, to learn a lot, to build temples and other structures in order to remain in the ages, to remember that all our deeds are «recorded and compiled together before the gods».

Belief in immortality was reflected in architectural monuments. In particular, it talks about the construction of pyramids, temples and tombs. The construction process and, in fact, construction materials are partially described in the article.

Key words: Egypt, religion, spirituality, immortality of the soul, pyramids.